

A KOREAI KONFUCIÁNUS NŐI SZEREPEK A JOSEON KIRÁLYSÁG
ELZÁRKÓZÁSÁNAK IDŐSZAKÁBAN (17-19. SZÁZAD) ÉS A KORABELI
KERESZTÉNYSÉG HATÁSA

Jelige: CSOSZON

Tartalomjegyzék

I. Bevezetés.....	1
II. A konfucianizmus és a nők.....	3
A konfuciánus értékrendszer.....	3
A nők helyzete.....	3
A nő, mint feleség.....	5
A kivételek.....	8
A nők feladatai.....	10
A nők a politikában.....	12
III. A koreai kereszténység és a nők.....	15
Az első keresztények a félszigeten, a kereszténység kezdetei Koreában.....	15
A misszionáriusok gyógyító munkája.....	19
Keresztény oktatás.....	19
A keresztény nőkép és a konfucianizmus bírálata.....	22
<i>Jeondo buin</i>	24
IV. Konklúzió.....	28
VI. Irodalomjegyzék.....	31

I. Bevezetés

A Koreai-félsziget társadalmát mind a konfucianizmussal, mind a kereszténységgel kapcsolatban is lehetne „kivételesként” említeni. A konfucianizmussal kapcsolatban azért, mert előfordul, hogy Koreát úgy említik, mint Ázsia legkonfuciánusabb állama, ahol az ideológia jobban megmaradt, mint Kínában, ahonnan származik. A koreai kereszténység pedig nemcsak fizikai megjelenésében (neonkeresztek, utcai énekes, táncos előadások), hanem példátlan gyors elterjedésével és egyedi misszionárius tevékenységével hívja fel magára a figyelmet.

Dolgozatomban nem a konfucianizmus és a kereszténység általános bemutatásával, hanem e két ideológia/vallás azon részeivel szeretnék foglalkozni, amelyek erős befolyással voltak a koreai nők életére, főleg a Joseon Királyság utolsó évtizedeiben. (A korszak politikai és gazdasági viszonyaira csak annyiban térnék ki, amennyire szükséges.)

A második fejezetben egy bevezető olvasható röviden a konfucianizmus alapvető elveiről, illetve arról, hogy az ezeket valló társadalom miként határozza meg a nő szerepét és helyét – szó szerint fizikailag is. A konfucianizmus által kiemelt fő női szerep a feleség és az anya. Viszont annál markánsabban meghatározták, hogyan is illő egy nőnek viselkedni. Röviden kitérnék a válás és az ágyasság rendszerére, ezzel is szemléltetve a nők alárendeltségét a férfiakhoz képest. A szigorú szabályok ellenére természetesen akadtak olyan kiemelkedő nők, akik a megkötöttség ellenére is példaként szolgáltak a többi nőtársnak, vagy éppen szembe mentek a konfuciánus elvekkel, közülük bemutatnék egy művészt, egy költőnőt, két filozófust és külön azokat a királynékat, akik valamilyen módon befolyással voltak még a politikára is.

Dolgozatomnak nem képezi a tárgyát a félszigetre érkező kereszténység történetének részletes taglalása, ezért csak pár információval fogom bevezetni a témát. A katolikusokkal kapcsolatban kiemelem Kang Wansukot, aki nő létére sokat tett a katolicizmus kezdeti népszerűsítéséért. Majd rátérek a protestáns missziókra, különösen gyógyítói és tanítói tevékenységükre. A nők oktatásának egyik ékes példája az Ewha megnyitása. A keresztény misszionáriusok igyekeznek tenni a nemi és osztálybeli különbségek halványítása érdekében. A nők előtt új utakat nyitnak meg, amelyen már lehetővé válik az önmegvalósítás is. Külön bemutatnám, hogy kik is azok a *bible woman*-ek, akik a legkorábban indultak el egy ilyen úton.

Végezetül le szeretném vonni a konklúziót, hogy a szigorú konfuciánus társadalomba érkezett kereszténység liberálisabb elveivel hogyan segítette hozzá Koreát ahhoz, hogy megindulhasson a félszigeten a modernizáció.

A mellékletben képek találhatók, valamint a nőkkel szembeni elvárásokkal kapcsolatos korábbi történetek, illetve egy rövid összefoglaló az első, Koreai-félszigeten járt utazók beszámolóiból, kiemelve azokat a részleteket, amelyek a nőkről vagy a koreaiak vallásos életéről szólnak. Bemutatnék pár olyan művet is, amelyet a nők neveléséhez alkalmaztak, ugyan nők oktatásáról kifejezetten a Joseon-időszakban nem beszélhetünk. Lezárásképpen pedig beillesztettem egy koreai szójegyzéket a dolgozatban előforduló terminológiákkal, *hanja* és *hangeul* formátumban magyar jelentéssel.

Ami a dolgozat technikai megalkotását illeti, a koreai szavak átírásához a 2000-es Revised Romanization szabályait igyekszem követni, ahol lehetséges, lábjegyzetben megadom a *hanja* és *hangeul* megfelelőjét is. Amennyiben kínai szóról van szó, azt a lábjegyzetben külön jelölöm.

A dolgozat elkészítéséhez főleg angol nyelvű forrásokra támaszkodtam, a rendelkezésre álló anyag bőséges. A magyar szakirodalom a témáról elég csekély. Használtam koreai és német nyelvű szövegeket is, valamint internetes oldalakat.

A dolgozat témája további kutatásoknak nyit utat, több vonalon is lehetne folytatni a vizsgálatot.

II. A konfucianizmus és a nők

A konfuciánus értékrendszer

A konfucianizmus fő gondolatai évszázadokon keresztül meghatározták a koreai társadalom felépítését és működését. Az oktatástól kezdve a bürokrácián keresztül a családok mindennapi életéig mindenütt jelen volt – és bár láthatatlanul, de részben ott van még a mai napig is.

A konfucianizmus elméleteit a *három legfőbb erény és öt erkölcs*¹ fogalomban foglalhatnánk össze. A három legfőbb erény így a jóindulat, az igazságosság és az udvariasság, mindezek elengedhetetlen velejárója a bölcsesség. Az öt legfőbb erkölcs pedig az önművelődés és a családi rend, az ősi bölcsék mélységes tisztelete, a hagyományok sérthetlensége, a hit az emberi természet eredendő jóságában és a konfuciánus klasszikusok szentsége.

Alapvetően ez gyakorlatban a legláthatóbban az ősi megemlékező szertartásban, a szülőtiszteletben² és a szenioritás elfogadásában valósul meg. Általános gyakorlatai a primogenitúra és a patrimonális jogok érvényesülése, a rendszeres rítus megtartása az ősök sírjánál, hároméves gyász a szülők eltávoztása után, a férj családjának tett menyasszonyi eskü és az endogámia tiltása. A konfucianizmus gyakorlatai a közösségi tevékenységekre is befolyással voltak. Mindenképpen részt kellett venni a klán őseinek megemlékező szertartásain, a klán-összejöveteleken és a családfa/családregiszter összeállításánál, a konfuciánus szervezetek és a helyi konfuciánus iskola tevékenységeiben, és amennyire lehetett, a felsorolt elveket kellett terjesztetni, modern szóval élve népszerűsíteni.³

A nők helyzete

Konfuciánus szemléletmód szerint a Goryeo-királyság⁴ végére a nők magatartása az erkölcsi nulla felé közelített. Gyakori volt a többszöri újraházasodás, a nők aktívan részt vettek mindenféle eseményen és szórakozásban. A konfuciánus ideológia szabályai ugyan nem léptek azonnal hatályba 1392-vel (Joseon-időszak kezdete), de fokozatosan szigorodtak. Ettől az évtől elkezdtek korlátozni – főleg a felső osztálybeli – nők részvételét a közéletben, kezdve a temetésektől és a buddhista templomok látogatásától.

¹三綱五倫 삼강오륜.

²孝道 효도 *hyodo*.

³ KOH 1997, 197-198.

⁴高麗王朝 고려왕조 918-1392.

Majd 1485-ben adatta ki Seongjong király⁵ a *Gyeonggukdaejeon* című⁶ útmutatót, amely megfogalmazta a férfi dominanciáját a nő felett, és azok társadalmi alávetettségét. Az irányelvei szerint a nő nem vehetett részt játékokon, fesztiválokon, ha erre nem kapott engedélyt a férjétől, vagy a családfőtől, amennyiben az nem egyezett meg a férjjel. Nappal nem léphetett ki az utcára, nem tehetett szabad sétákat a házon kívül. Ez alól csak a királyi vagy kínai követi látogatások, illetve messziről érkezett rokonok üdvözlése és búcsúztatása képezett kivételt. Amennyiben kilépett a ház területéről, a nemesi származású nőknek fekete színű, az alacsonyabb származású nőknek zöld színű selyem fátyolszövettel kellett az arcukat elfedni. Ez alapján ránézésre megállapítható volt a társadalmi státuszuk.⁷ A királyné, a hercegnők, a nemesi családok nőtagjai csak meghatározott időszakban, gyaloghintóban mehetett ki.

A nőknek nem volt saját nevük sem. Mindig valaki lányának, feleségének vagy anyjának szólították őket, a családi nevüket azonban halálukig megtartották, nem vették fel a férj nevét. A házassággal viszont kikerültek az apjuk családi regiszteréből, így válás esetén nem volt hova visszamenniük, akkor már nem tekintették a szülőcsalád tagjának sem. A házasságot egyébként a szülők szervezték, sem a leendő feleségnek, sem a férjnek nem volt beleszólása, általában csak az esküvői ceremónián⁸ találkoztak először, sokszor még kiskorúak voltak.

Ami az újraházasodást illeti, megözvegyülés esetén a 15. század végéig gyakorlatban maradt, bár az így cselekvő nőket feljegyezték. Ehhez a kérdéshez a nők változóan álltak hozzá, mindenestre a kivételesen hűséges asszonyokat nagyra becsülték. Nem volt azonban ez egyszerű döntés, főleg a történelmi viharok során. Egyrészt egy özvegy nő valakitől gazdaságilag függött, vagy a férje családjának jelentett anyagi terhet, vagy egy bátyja vagy támogatója látta el pénzzel. Másrészt a nők nem mindig saját akaratukból kerültek ilyen helyzetbe. Azon kívül, hogy sokak éhhalált haltak, az Imjin-háború,⁹ majd később a mandzsu betörések alkalmával, első esetében főleg a félsziget déli részén, második esetében az északon, sok nőt ért atrocitás a katonák – japán, kínai, mandzsu, akár koreai – által.¹⁰ Aki ilyen

⁵成宗 성종 (1457-1494, 9. uralkodó).

⁶經國大典 경국대전.

⁷ Melléklet 1-3. kép.

⁸ Esküvői ceremónia részletes bemutatásáról bővebben: GRIFFIS 1882, 246-252.

⁹壬辰倭亂 임진왜란 1592-1598 Toyotomi Hideyoshi által irányított sorozatos betörések, inváziók a Koreai-félszigetre.

¹⁰ Sok nő, aki az idegen katonák által nemi erőszakot szenvedett el, öngyilkos lett. Nemcsak a támadó japánok, hanem a koreaiak segítségével jövő Ming-csapatok harcosai, illetve koreai katonák is magukat japánnak kiadva rontották meg a nőket. Előfordult, hogy táborokba vitték őket, innen a nők próbáltak megszökni, vagy fellázadni a katonák ellen kődobálással, harapással, bottal. Azokat, akik különösen tetszetek egy-egy katonának, akár Japánba is magukkal vitték, megtartották feleségnek vagy ágyasnak.

megbecstelenítés után visszatért az otthonába, azt nem látták szívesen. Királyi rendeletek kellettek az ilyen előítéletek enyhítéséhez.¹¹

A Joseon-időszak második fele különösen szigorú életvitelt határozott meg a koreai nők számára, korábban azonban nem volt ez így. A Goryeo-királyság idejében a nők társadalmilag és gazdaságilag szabadságot élvezhettek, a fiútestvérekkel közösen látták el az ősök szertartásának teendőit, önállóan hozhattak döntést akár a saját vagyonukról is, és válást kezdeményezhettek negatív következmények nélkül. Az özvegység ebben az időszakban még nem jelentett stigmát. A többnejűség ugyan bevett szokás volt, de a feleségek között nem volt hierarchia.

Ezek a Joseon-időszakban, főleg annak közepétől erősen megváltoztak. A patrilineáris alakult társadalomban a feleség a férj fennhatósága alá tartozott, gazdaságilag is tőle függött, mert az öröklési jogát is elvesztette. Továbbra is fennmaradt a többnejűség, de a feleségek között hierarchia állt fenn. 1413-tól tettek szigorú különbséget az elsődleges és másodlagos feleségek között. Ennek bevezetése a nők közötti egyenlőtlenséghez és az udvaron/háztartáson belüli rivalizáláshoz vezetett.

A nő, mint feleség

Mint említettük, főleg a Joseon-időszak közepétől, a házasság megkötése után a nő a férj háztartásába költözött, volt némi különbség azonban a nemesi származású és a közrendű nők mindennapjaiban. Különösen a magas rangú otthonokra volt jellemző, hogy a férj az épületegyüttes főbejárat felőli szobáit használta, ezek a helyiség szolgáltak vendég fogadására és kisebb ünnepek lebonyolítására is. A nő a bejáratától legtávolabbi, legbelsőbb szobákat használta. Külön meghívás nélkül egyik sem léphetett át a másik nem területére. A nők ezekben a lakrészekben részesültek oktatásban is. Ezt a térbeli felosztás alapján folytatott életvitelt nevezzük *naeopeobnak*.¹² Illetve ezt tükrözi a koreai feleség, *anae* szó is,¹³ jelentése benti személy.

A *yangban* nőknek ugyanannyi feladatot kellett teljesíteniük, mint egy közrendűnek. Felelős volt az otthon ellátásáért (ruha, étel, stb.), és az interperszonális kapcsolatok ápolásáért. Társadalmilag és anyagilag előnyt élvezett, ugyanakkor bezárt életre volt ítélve. A

¹¹ KIM 1977, 83-110.

¹² 内外法 내외법.

¹³ További kifejezések: 안사람 ansaram ~ benti ember; 내자 ~ benti ember (férj így szólítja meg a feleséget), 안택 ~ házon belüli (férj így nevezi meg öt mások előtt); 안악 ~ belül (nők lakrésze); 안악내 ~belüli (női lakrész lakója). (CHUNG 1986, 142-145.)

köznő szabadabban mozoghatott, hiszen sok esetben dolgoznia kellett anyagi okokból, például mosónőként, varrónőként vagy árusként, vidéken pedig a mezőgazdasági munkákban.

Jogilag a nő mindegyik réteg esetén alá volt rendelve a férfinak, de közös gyermekeiknek mindkét szülő felé egyenlő tisztelettel kellett adózni. A családi rendszer azonban kizárólag a patrilinearitásra épült. Eszerint (1) csak az apaági rokonokat tekintették igazi rokonnak, (2) a társadalmi rang és az ezzel járó jogok apáról fiúra szálltak, (3) az apa gyakorolta a fő tekintélyt a gyerekek felett, (4) házasodni csak klánon kívül lehetett, (5) az elsőszülött fiú lett az örökös.¹⁴

Az utódok rangját az apa és az anya származása alapján állapították meg a Goryeo-időszakban, ez kivételesen a Joseon alatt is érvényes maradt. Ez volt az egyik meghatározója annak, hogy kiből lehetett első feleség, és elterjedtek az elitházasságok.¹⁵ A magas származású feleséget tekintették elsődlegesnek, az ebből született utódok válhattak örökössé. A másodlagos feleségek alacsonyabb osztályból vagy szolgasorból származtak, nem volt társadalmi presztízszük. A másodlagos gyermekeket, a fiúgyermekeket sem ismerték el legitimnek, a családi szertartásokból is kizárták őket.¹⁶ Sokszor nem beszélhettek az apjukkal, nem hívhatták őt apának, féltestvéreit sem hívhatta fivérnek. Ezek a fiúk gyakran foglalkoztak a szükségben szenvedők és a hozzájuk hasonló jog nélküliek megsegítésével. Ezzel is társadalmi kritikát fejeztek ki.¹⁷

Külön kifejezések voltak ezekre a családi viszonyokra. Az elsődleges feleséggel a házasságmegkötés nagy ceremónia kíséretében zajlott. Szüleit ezután *buwongunnak* nevezték,¹⁸ ők a frigy megkötésével presztízzsel és anyagi jutalommal gazdagodtak. A feleség magas rangja ellenére sem élt nagy luxusban, egyszerű ékszereket és ruhákat kapott az ezzel foglalkozó hivatalból (*sanguiwon*), ezt hívták *sangboknak*, *sanguinek* vagy *sanggunnak*.¹⁹ A főpalota belső részeiben élt, betegség esetén egy palotán kívüli házba vonulhatott. Többféle megszólítása is létezett, főleg a lakhelyéből kifolyólag, például *junggung*, *jungjeong*, *naejeon*, vagy *bi*, *wangbi*,²⁰ halála után posztumusz nevet kapott, gyakran nagyon hosszú, mert

¹⁴ KIM 1977, 83-110.

¹⁵ Házasság rendszeréről bővebben DEUCHLER 1992, 232-242.

¹⁶ DEUCHLER 2003, 142-169.

¹⁷ KIM 1977, 96.

¹⁸ 府院君 부원군.

¹⁹ 尙衣院 상의원, illetve 尙服 상복, 尙衣 상의, 尙宮 상궁.

²⁰ 中宮 중궁, 中殿 중전, 內殿 내전, illetve 妃 비, 王妃 왕비.

erényeit is hozzácsatolták. Ilyen volt például Sejong király felesége.²¹ Fiukat *daegunnak*, lányukat *gongjunak*²² nevezték.

Elismert másodlagos feleségnek tekintették az alacsonyabb családból (*yangcheob*)²³ származó nőt, őt *binnek* hívták,²⁴ és egyszerűsített ceremóniát tartottak. A szolgasorból (*cheoncheob*)²⁵ származó másodlagos feleség esetén nem volt ceremónia, nem ismerték el. Arra nem volt számbeli korlátozás, hogy egy férfinak hány felesége lehet.²⁶ A másodlagos feleségek külön épületben laktak, és a palota területét betegség esetén sem hagyhatták el. Fiukat *gunnak*, lányukat *ongjunak*²⁷ nevezték.²⁸

Amennyiben a házasság nem működött, a nő nem kezdeményezhette annak felbontását semmilyen indokkal sem. Csak a férfinak volt joga ehhez, azonban neki is csak meghatározott esetekben. Hét ilyen válásra lehetőséget adó vétség volt, ezt koreaiul *chilgeojiaknak* nevezzük,²⁹ ezek a következők voltak: (1) a feleség nem megfelelő tisztelettel viselkedik a férj családjával, (2) nem tud fiút szülni, (3) házasságtörést követ el, (4) féltékeny, (5) örökletes betegsége van, (6) bőbeszédű, fecsegő, (7) lopást követ el. Érdekes, hogy például a fiúgyermek hiánya nem biztos, hogy a nőn múlt, lehet, hogy a férfi adottságaiból kifolyólag nem született örökös, mégis a nőt hibáztatták. Illetve, ha a férfi követett el házasságtörést, azt a társadalom elfogadta.³⁰ Mindenesetre ez a hét indok vezethetett csak váláshoz, de még ezek sem mindig. Hiába volt vétkes a nő a hét közül valamelyikben, a férj mégsem válhatott el, amennyiben (1) a nőnek nincs már családtagja, támogatója, akitől függhetne, (2) a férj szüleinek halála után a felesége gyászolt vele 3 évig, (3) a férj a nővel való házasság révén jutott a vagyonához.³¹

A Joseon-időszak viharos történelme során gyakori eset volt, hogy a nő a harcok miatt elvesztette a férjét. A Goryeo-dinasztia ideje alatt ilyenkor a nő újraházasodhatott, akár életében többször. A Joseon szigorú konfuciánus ideológiája azonban nem engedte ezt meg. Először az 1400-as évek elején tettek intézkedéseket, hogy a harmadik házasságot betiltsák.

²¹ 昭憲王后 沈氏 소헌왕후 심씨 (1395-1446) posztumusz neve 宣仁齊聖昭憲王后 선인제성소헌왕후.

²² 大君 대군 és 公主 공주.

²³ 良妾 양첩.

²⁴ 嬪 빈.

²⁵ 賤妾 천첩.

²⁶ 蓄妾制度 축첩 제도 ágyasok rendszere, 一夫多妻制 일부다처제 poligámia.

²⁷ 君 군 és 翁主 옹주.

²⁸ KIM 1977, 122-125.

²⁹ 七去之惡 칠거지악.

³⁰ KIM 1977, 52-53.

³¹ KIM 1977, 99-100.

Aki ennek ellenére mégis megtette, feljegyezték egy *Chanyeoan* nevű³² listára. 1485-ben hozták meg azt szabály, hogy nem harmadikra, de egyáltalán nem lehet újraházasodni megözvegyülés esetén sem. Aki szembe ment az intézkedéssel, annak fiait kizárták a hivatalnoki vizsgáról. Először ezek is, mint a konfucianizmus megannyi „szabálya”, a nemesi osztályra vonatkoztak, majd lassan a társadalom alsóbb rétegeiben is tabuvá vált az újraházasodás. Ebből kifolyólag, ha egy nő – főleg fiatalon – elvesztette a férjét, nem volt gyermeke vagy bármilyen támogatója, folyamatos bizonytalanságban, veszélyben élte az életét. Az ilyen egyedül élő nőket hívjuk *gwabunak*.³³ Sok nő nem jutott el eddig az állapotig, hanem követte a férjét a halálba. Az ilyen célból öngyilkosságot elkövető nőt nevezték *yeolnyeonak*,³⁴ és halála után dicsérettel emlegették.³⁵

A kivételek

Természetesen voltak, akik ezen meghatározások ellenére is kivételként emelkedtek ki. Shin Saimdang³⁶ például egy olyan családból származott, ahol gondot fordítottak a tanítására.³⁷ Művészetet, történelmet, konfuciánus klasszikusokat, költészetet, kalligráfiát, festészetet tanult. Ő Yi Yulgok (Yi I)³⁸ édesanyja, nagy szerepe volt az ő nevelésében is.³⁹ Több szempontból is kivételes nő volt. Bár a megszokás szerint esküvő után a lánynak a férj családjához kell költöznie, Shin Saimdangnak nem kellett elhagynia a szüleit, hanem a férje költözött hozzá,⁴⁰ majd csak 7 gyermek világra hozatala után, idősebb nőként költöztek a fővárosba. Fiát az egyik legnagyobb konfuciánus tudósként tartják számon. Yulgok fiatalon kezdett neki a tisztségviselői vizsgák letételének, és mindegyik szinten gyorsan megfelelt – kevesen voltak erre képesek. Shin Saimdangot mai napig fő történelmi személyként tartják számon, mint kivételes feleség, anya, művész, tanár.⁴¹ Saját viselkedésével is példát mutatott.⁴² Gyermekeit mindig türelmesen, melegszívűen nevelte, nem tett közöttük

³² 姿女案 자녀안 a rosszéletű nők jegyzéke.

³³ 寡婦 과부.

³⁴ 烈女 열녀: 烈女不更二夫 열녀 불경이부 jelentése: Az erényes nő csak egyszer házasodik.

³⁵ KIM 1977, 97-99.

³⁶ 申師任堂 신사임당. Melléklet 5. kép.

³⁷ Életéről és festészetéről bővebben Yi 2004, 58-77.

³⁸ 李珣 이이 írói neve 栗谷 율곡 1536-1584.

³⁹ KIM 1977, 156-160.

⁴⁰ 半親迎 반친영 *banchinyeong* ~ a nő a férfi házába költözik. (SHIN - LEE 1997, 299, 337)

⁴¹ Mark Peterson: Shin Saimdang, Mother, Poet and Artist (1504-1551) c. cikk a Choson Korea weboldalon.

⁴² Férjhez menetele után sem szakadt el a szüleitől, nemcsak a férje szüleinek, hanem a sajátjainak is élete végéig adózott a gyermeki odaadással. Bár a szokás szerint a házasság után a nő elszakad a saját családjától, Shin Saimdang nem tett így. Édesapja halálát 3 évig gyászolta, majd rávette magát, hogy visszatérjen a fővárosba, ahol a férje családjáélt. Azonban édesanyja miatti aggodalomból ismét visszatért Gangneungbe, viszont hamarosan anyósa igényelte a törődését, ezért ismét a fővárosba kellett mennie. Az ilyen őszinte szülőtisztelettel

különbséget, nem részesítette előnyben egyiket sem, még akkor sem, ha nem volt mindegyikük ugyanolyan gyors felfogású. Ha egyéb feladatai miatt mérges is volt, sosem vezette le rajtuk a feszültséget. Nem szidta vagy verte őket, hanem rámutatott a hibáikra. Módszereivel nemcsak a szövegekhez kötődő tudást adta át, hanem megfelelő viselkedésre és beszédre, illemre tanította őket. Különösen lényegesnek tartotta, hogy gyermekei odaadók legyenek a szüleik felé és tiszteljék őket, valamint történetekkel, dalokkal felhívta a gyermekei figyelmét a testvéri szeretetre.⁴³

Érdekesség, hogy fia szerint „az olvasás és tanulás a férfiak területe. Egy nőnek elég, ha tudja a konfuciánus erényeket, ezek a szorgalom, takarékoság és erkölcsösség. Ha nem engedelmeskedik ezeknek, megszegyeníti családját”. A konfuciánus elvek szerint a nők esetében az intelligencia és a művészi tehetség nem dicsérendő, inkább ellenkezőleg. Ezért olyan kiemelkedő az a néhány nő, aki mégis ezen az úton is elismertté vált. Természetesen ehhez nem megszokott háttérre volt szükségük: általában olyan családból származtak, amelyben tudós rokonok voltak és azok, vagy a tanult anya/nagymama hajlandóak voltak őket ilyen módon tanítani. (Tanult nők voltak egyébként a *gisaengek*,⁴⁴ de ők foglalkozásukból adódóan sajátították el az ismereteiket, és nem tartoztak a magas rangú nők közé.)⁴⁵

Másik példa Lady Heo,⁴⁶ aki gyermekkorától bátyjaival együtt tanult, és sokszor a különböző tisztségeket betöltő fivérei hozzá mentek tanácsért. Lady Heonak köszönhetően kerültek el egy kivégzést. A királynét tervezték megmérgezni, de az utolsó pillanatban a nő utánuk küldetett, mert hallott arról, hogy milyen következmények várnak a királyi család ellen ártó merénylőkre. Helyettük mások végezték el a munkát, azokat mindet kivégezték, a fivérek viszont így életben maradhattak.⁴⁷ Lady Heo a Joseon-királyság egyik legismertebb költőjévé vált.⁴⁸ Bátyja összegyűjtötte a verseit egy könyvbe és egy kínai költőnek adta, akinek tetszettek az alkotások, ezért Kínában újranyomtatattatta és terjesztette. Kínából pedig egy japán kereskedő vitte a szigetországba, és ott is híressé vált. Már gyermekkorától figyelemre méltó verseket írt, de a házassága visszavett ennek lendületéből, nemcsak boldogtalansága,

adózó lánygyereket hyonyeonak (孝女 효녀), a menyit pedig hyobunak (孝婦 효부) nevezzük. Ez a példa olyan erősen hatott gyermekeire, hogy halála után férje következő feleségét is elfogadták annak kifogásolható magatartása ellenére is. (SON 1997, 330-335.)

⁴³ SON 1997, 328-338.

⁴⁴妓生 기생 koreai társalkodónők, akik magas rangú férfiak szórakoztatásával foglalkoztak. Külön képezték őket, érteniük kellett a művészetekhez, költészethez, tánchoz, stb. Alacsony rangúnak tekintette őket a társadalom.

⁴⁵ KIM 2004, 80-81.

⁴⁶許楚姬 허초희, írói nevén 許蘭雪軒 허난설헌. Melléklet 4. kép.

⁴⁷ KIM 1977, 156-160.

⁴⁸ Életéről és verseiről bővebben Kim 2004, 78-95.

hanem a szigorú konfuciánus elvárások miatt. Versei tükrözték magányát, szomorúságát és vágyakozását a szabad életre.⁴⁹ Fiatalon halt meg.⁵⁰

Annak ellenére, hogy a konfucianizmus, mint a nőket elnyomó ideológia jelenik Koreában, voltak olyan nők, akik konfuciánus filozófusok akartak lenni. Egyikük volt például Kang Jeongildang.⁵¹ Fiatalon, szegény családba házasodott, de a nehéz körülmények között is maradéktalan elvégezte egy jó feleség feladatait, közben pedig a konfuciánus klasszikusokat tanulmányozta, melyről esszéi, levelei és versei is tanúskodnak. A másik pedig Im Yunjidang,⁵² aki már egy neokonfuciánus gondolkodó húgként nőtt fel. Fiatalon férjhez ment, de hamar meg is özvegyült. Férje elvesztésének ellenére is továbbra is illő menyként élte életét. Tanulmányozta a konfuciánus klasszikusokat, szintén megmaradtak esszéi és kommentárjai. Egyiküknek sem volt utóda (bár Kang kilenc gyermeket szült, mind elhunyt csecsemőkorban). Mindkettejük műveit kiadták haláluk után. Azért is fontosak, mert konkrét példái annak, hogy mennyire komplex a konfucianizmus és a nők kapcsolata.⁵³

A nők feladatai

Amint a művek felsorolásából látható,⁵⁴ még ha nem is volt intézményesített rendszere a nők tanításának, gondoskodtak arról, hogy a társadalom által elvárt tudást meg tudják szerezni. Bár hibának vélték, ha valahol egy nő túlságosan sok ismeretet tudott elsajátítani, azért azt nem vitatták, hogy fontos, hogy ne legyenek tudatlanok, hiszen ők felelősek a fiúgyermekek felneveléséért. Ez ugyan az adott közegből ambivalens érzéseket válthatott ki, haláluk után dicsérve emlegették a különösen jó nevelést adó anyákat. Elismerték a szerepüket a generációk nevelésében és a konfuciánus normák családon belüli védelmezőinek tekintették őket. Némelyüket akár posztumusz címekkel is kitüntették e munka értékeléseként.

A Joseon-időszakban eléggé határozottan lehetett tudni, hogy mit is vártak el egy illendő nőtől. Ugyan a konfucianizmus egyik fő alapelve a szülőtisztelet volt, a nők esetében ez a házasság után a férj szülei felé kellett, hogy irányuljon. Ezzel pszichológiailag is tesztelték a nők érzelmi stabilitását, hiszen saját szüleikkel aligha találkozhattak, esetleg levélben tarthatták a kapcsolatot. A férj háztartásán belül meghatározott hierarchia szerint éltek. Az elit háztartásokban egy kisebb női közösség alakult így ki kapcsolati rendszerrel, természetesen a

⁴⁹ Verseiről bővebben: Hö Nansörhön, *The Politics of Gender and Place in the Anthologizing of a Chosŏn Woman Poet*. Columbia University weboldal.

⁵⁰ Choi Jin-young: Hö Nansörhön, Poet (1563-1589) c. cikk a Choson Korea weboldalon.

⁵¹姜靜一堂 강정일당 1772-1872.

⁵²任允摯堂 임윤지당 1721-1793.

⁵³ KIM 2011, 71-75.

⁵⁴ 3. számú melléklet.

konfuciánus erkölcsöknek megfelelően. Ha az első szülött fiúhoz ment valaki hozzá, akkor annak testvéreivel is együtt kellett élni. Ebben a közegben több egyenlőtlenségből is fakadhatott konfliktus. Az örökös fiú és a többi fiútestvér között gazdasági egyenlőtlenség állt fenn, amely féltékenységet szült. A Joseon elején az ősök szertartásakor egy másodlagos fiúgyerek még helyettesítőként részt vehetett, hamarosan azonban teljesen kizárták onnan. Ha egy házaspár fiú utód nélkül maradt volna, örökbefogadással oldották meg a dolgot, fenntartva a patrilinearitást (tehát egy férfirokon fiát fogadták örökbe a legtöbb esetben).

Ilyen családi közegben felelt a feleség a harmóniáért, amit megbonthatott tehát a másodlagos férfirokonok féltékenysége, illetve a másodlagos feleségek, főleg a szolgasorból származó nők által generált konfliktusok. Egy igazi nő nem verhetett vagy szidhatta hangosan az ilyen másodlagos feleségeket. Ráadásul előfordult, hogy egy másik családi ág elszegényedett, és az elit családoknak az ilyen rokonokat be kellett fogadni, amely ismét az anyagi különbségeket és vitákat hozta magával. Úgy tartották azonban, hogy egy igazán bölcs feleségnek ez nem okozhat gondot, hiszen tud ügyelni a pénzügyekre, beleértve az elődök vagyonát, és fenn tudja tartani az örökösök, azaz a gyermekeinek a gazdasági státuszát. Nem lehetett kicsapongó nő (*nangbu*), semmilyen tekintetben, hiszen azzal a férje családjának a hírnevét rombolta volna. Ha úgy alakult, hogy nem egy jó anyagi helyzetű férfihez ment hozzá, akkor a szegénységet is panasz nélkül kellett tűrnie, és a lehető legjobban boldogulnia. Az elsődleges feleségnek aktívan részt kellett venni a család vallási életében, főleg ott kellett lennie az ősök megemlékező szertartásán. Az erre való felkészüléshez kézikönyvek álltak rendelkezésre, például az áldozati asztal felépítéséről és az áldozati ételről. Testileg és lelkileg is tisztának kellett lennie, fontos események idején – de általában sem nagyon – nevezetett vagy szidhatta a szolgálókat, és nem beszélhetett. Amennyiben a család olyan beállítottságú volt, a feleség járt el a buddhista templomba vagy a sámánrituálékra, ezek elutasítása esetében az ősök szelleméhez ő intézte az imákat.

Egy koreai nő által betartandó elsődleges elv, hogy egy nő csak egy férjnek szolgálhat. (Egy kétszer házasodott nő fia például nem vehetett részt tisztségviselői vizsgán sem.) A család otthonát csak ritkán hagyhatta el, a külvilággal, főleg férfiakkal alig érintkezhetett. Ha ki is lépett, csak sötétben, befedett fejvel tehette ezt meg. A férj halála után is hűségesnek kellett maradnia, ezt nagyra becsülték. Gyönyörű szokásnak⁵⁵ tartották, ha a férj halála után a nő öngyilkos lett, hogy követhesse. Esetenként ennek emlékére táblákat, oszlopokat állítottak

⁵⁵美俗 미속.

pár soros szöveggel.⁵⁶ A Joseon-időszak elején ezek a szokások az elit családokra korlátozódtak, de az évszázadok múlásával egyre inkább elterjedtek az alsóbb társadalmi rétegekben is. Ezzel együtt a 19. századhoz közeledve egyre nőtt a nyomás a nőkön.

A koreai nők kínai kortársaikhoz képest korlátozottabb életvitelt folytattak, bár fő feladataik hasonlóak voltak. Őket tekintették a társadalomban a konfuciánus normák átörökítőinek, az értékek védelmezőinek, a harmónia fenntartóinak. Életvitelükre az ideológiai és geográfiai távolság volt jellemző, a külvilágtól nemcsak szerepükből kifolyólag, de konkrétan falakkal is el voltak választva.⁵⁷

A nők a politikában

A társadalmi gondolkodás által meghatározott szerepek nemi szakadékot hoztak létre a férfiak és nők között. Bár az alap hozzáállás az volt, hogy a nőknek nem szabad a politikában részt venniük, a társadalomtörténet mégis az ellenkezőjét bizonyítja. A koreai történelem során több királynő és királyné volt befolyással a politika alakulására.

Koreában nem volt bevett gyakorlat az özvegyi öröklés, ellentétben más ázsiai országokkal. Ennek egyik oka a szigorú férfiági vérvonal. 1392 és 1910 között, ha egy magas rangú férfi fiú utód nélkül maradt volna, azt a már említett módon örökbefogadással igyekeztek kiküszöbölni. A nő feleség, meny, vagy anya szerepében jelent csak meg. Leánykori nevét tartotta meg egész életében, ez is azt mutatta, hogy haláláig nem tekintették a férj családjának teljes jogú tagjaként, elhunytá után válhatott belőle ő. A másik oka a nemi szerepmegosztás, amelyet az életterek megosztottsága is tükrözött – egy háztartáson belül voltak férfi és női lakrészek. Ezek alól az általánosan bevett szabályok alól kivételt képeztek a sámánok, az udvarhölgyek, a gyógyítók és a kurtizánok, de ők alacsonyabb osztályból származtak, és már csak gazdasági okokból kifolyólag is kénytelenek voltak a bezárt életteret elhagyni.

A Joseon-királyság előtti időkben is találunk példát a politikában szerepet játszó nőkre. A Shilla-királyság⁵⁸ alapját az úgy nevezett csontrang rendszer adta.⁵⁹ Az öröklésben egyforma jogokkal bírt a fiú- és a leánygyermek is, illetve a testvérek, vők, stb. Ha nem volt fiúörökös,

⁵⁶情表 정표 vagy 情文 정문.

⁵⁷ DEUCHLER 2003, 142-169.

⁵⁸新羅 신라 57-935.

⁵⁹骨品制度 골품제도, ez a rendszer csak a Shilla-időszakra jellemző, de jelentőségét mutatja, hogy a mai napig megmaradt olyan kifejezésekben, amelyek előkelőségre utalnak, pl. 뼈대 있는 집안 ~ csontszerkezetű család, értsd előkelő család; vagy 귀골 ~ arisztokrata, nemesi csont, értsd jó megjelenésű, jó testfelépítésű férfi.

automatikusan egy lány lépett ebbe a szerepbe. Kritikus időkben került a trónra Seondeok⁶⁰ és Jindeok királynő is.⁶¹ Később volt még egy királynő, Jinseong,⁶² de ő sem tudta talpra állítani az országot, sok kritika érte és inkább lemondott.

A Goryeo- királyság idején Gyongjong⁶³ felesége, Honae⁶⁴ a fia, Mokjong⁶⁵ mellett 997 és 1009 között gyakorolt régensi hatalmat. Ekkoriban jellemző volt, hogy az uralkodók mongol hercegnőket vettek feleségül, azonban ezek a nők sokszor erős politikai háttértámogatással rendelkeztek, és ezt a hatalmukat gyakorolták is. Erős befolyással voltak az udvari etiketre és irányelvekre. Néhányan közülük régensként uralkodtak is, ilyen volt például Deoknyeong.⁶⁶ Ők nagy szabadsággal bírtak, akár külföldi utakat is tehettek.⁶⁷

A Joseon alatt több király felesége is hatással volt a politika, az öröklés alakulására. Egyik legfőbb példa erre Gojong király⁶⁸ felesége, Myeongseong,⁶⁹ akit a dinasztia történetének legtehetségesebb politikusának tartanak. Valójában egy alacsony származású, árva lány volt, de férjhez menetele után különösen jó viszont ápolt az apósával, a királlyal viszont nem voltak igazán közel. 1866-tól igyekezett olyan lépéseket tenni, amivel bebiztosíthatta a pozícióját (alacsony származása miatt nem volt szilárd a helyzete). Fivéreit ültette fontos tisztségekbe, így ellenőrzést gyakorolt a hadsereg, a rendőrség és a hivatalos események felett. Igyekezett megnyerni más klánok támogatását. 1874-ben fiút szült. Azonban hamarosan kezdetét vette a japánok és nyugatiak nyomása a félsziget (kikötők) megnyitására.⁷⁰ 1882-ben volt egy lázadás, ami miatt a királynénak menekülnie kellett, és azt az álhírt jelentették be, hogy meghalt. Valamivel később visszatérhetett, de útban volt a japánoknak. Egy merénylet során⁷¹ 44 évesen megkéselték.⁷²

Pár évszázaddal korábban volt még Sejo király⁷³ felesége, Yun,⁷⁴ aki a férje halála után régens lett a fia, Yejong⁷⁵ mellett, de a fiú hamar meghalt, és Yun jelölte ki következő

⁶⁰ 善德女王 선덕여왕 (r. 632-647, 27. uralkodó)

⁶¹ 眞德女王 진덕여왕 (r. 674-654, 28. uralkodó).

⁶² 眞聖女王 진성여왕 (r. 887-897, 51. uralkodó).

⁶³ 景宗 경종 (r. 975-981, 5. uralkodó).

⁶⁴ 獻哀王后 헌애왕후 vagy más néven 千秋太后 천추태후.

⁶⁵ 穆宗 목종 (r. 997-1009, 7. uralkodó).

⁶⁶ 德寧公主 덕녕공주 (régens 1344-1351 között).

⁶⁷ OLSEN 1994, 48.

⁶⁸ 高宗 고종 (r. 1863-1907, 26. uralkodó).

⁶⁹ 明成皇后 명성황후 (posztumusz név).

⁷⁰ A folyamatról bővebben CSOMA 2013, 61-70.

⁷¹ Bővebben itt: JOE 2000, 281-289.

⁷² KIM 1977, 117-122.

⁷³ 世祖 세조 (r. 1455-1468, 7. uralkodó).

⁷⁴ 廢妃 尹氏 폐비윤씨, régensi néven Jeonghui Daebi 貞熹 正熙 대비.

⁷⁵ 睿宗 예종 (r. 1468-1469, 8. uralkodó).

uralkodónak második unokáját, Seongjongot,⁷⁶ és Yun mellette is folytatja régensi szerepét, így összességében 1468 és 1476 között gyakorolt hatalmat.⁷⁷ A konfuciánus elvek a nő befolyása ellenére is érvényesek voltak, ezért amikor államügyek megvitatására került sor, egy függönnyel vagy papírfallal elválasztva tárgyalt az államférfiakkal. Azért tűrhették meg, hogy egy nő ilyen közegben is erőteljes fellépjen, mert a régensi szerep betöltésével gyakorlatilag anyai feladatait teljesítette.⁷⁸

A felsorolt régensi feladatot betöltő nők „rendszerére” a koreai *suryeong cheongjeong* szakkifejezést szokták használni.⁷⁹ Azt jelenti „anyakirálynő régens a függöny mögött”. További példa erre többek között Myeongjong király⁸⁰ és anyja, Munjeong⁸¹ nyolc éven keresztül, Sunjo király⁸² és anyja, Jeongsun⁸³ öt éven keresztül, Heongjong király⁸⁴ és anyja, Sunwon⁸⁵ hét éven keresztül, stb.⁸⁶

⁷⁶ 成宗 성종 (r. 1469-1494, 9. uralkodó).

⁷⁷ OLSEN 1994, 54.

⁷⁸ SOH 1991. 15-19.

⁷⁹ 垂簾聽政 수렴 청정.

⁸⁰ 明宗 명종 (r. 1545–1567, 13. uralkodó).

⁸¹ 文定王后 문정왕후.

⁸² 純祖 순조 (r. 1800–1834, 23. uralkodó).

⁸³ 貞純王后 정순왕후.

⁸⁴ 憲宗 헌종 (r. 1834-1849, 24. uralkodó).

⁸⁵ 純元王后 순원왕후.

⁸⁶ http://www.guide2womenleaders.com/korea_heads.htm és <http://ko.wikipedia.org/wiki/수렴청정>.

III. A koreai kereszténység és a nők

Az első keresztények a félszigeten, a kereszténység kezdetei Koreában

Amikor a koreai vallásokon belül a kereszténységgel kapcsolatos beszélgetésre, előadásra kerül sor, mindig kihangsúlyozódik, hogy Korea esetében egy, a nyugattól eltérő, egyedi kereszténységről beszélhetünk. Érdekesség, hogy a kereszténység, először a katolikus vallás konfuciánus tudósokon keresztül került be a félszigetre. A konfucianizmus túlságos elméletiségét kritizáló *Silhak*-tudósok kezdtek először iránta érdeklődni.

A 18. század előtt már korábban is találkoztak koreaiak külföldi keresztényekkel, például egy delegáció az 1250-es években, Mongóliában a francia római katolikus Guillaume de Buchier-vel, illetve Guillaume de Rubruc-kal, aki első európaiként számolt be Korea létezéséről. 1584-ben lefordították az első katolikus katekizmust kínai nyelvre, amit először Kantonban és Makaón terjesztettek, de korabeli diplomatákon keresztül hamar elért a félszigetre is. Matteo Ricci művei után⁸⁷ 1614-ben egy Jibong Yuseol (Jibong esszéi) című mű került Koreába, amely számos információt tartalmazott a katolicizmusról. 1627-ben került az első protestáns a félszigetre, a hajótörött holland Jan Jansoon Weltevree. Ő teljesen beilleszkedett a társadalomba, koreai nevet vett fel, koreai nőt vett feleségül, teljesítette az állami vizsgákat,⁸⁸ de ő valószínűleg a Koreában töltött idő alatt nem népszerűsítette, és nem is gyakorolta vallását. Ehhez hasonló momentumokkal találkozhatunk a történelemben, de ezek még nem hitterjesztéssel kapcsolatos tevékenységek voltak.⁸⁹

Az 1700-as években viszont már portugál misszionáriusok, például Jean Dos Remedios⁹⁰ Makaó felől, Gaspar Vilela (1556 és 1570 között Japánban misszionárius) vagy Dominico Juan próbáltak sikertelenül bejutni az országba, majd később Konishi Yukinagával érkezett Gregorio de Cespedes, de inkább megfigyelőként, térítő munkát nem végzett (a japánok által elhurcolt koreai hadifoglyok közül azonban többet megkeresztelt).⁹¹ 1783-tól azonban egyre több konfuciánus tudós keresztelkedett meg – nem feltétlenül az országon belül, hanem külföldi tanulmányútjaik során. A katolicizmusnak azonban „nem volt ideje” nagyobb támogatást szerezni a félszigeten belül. Elveik a szigorú konfuciánus társadalommal nem voltak összeegyeztethetők. Igyekeztek segíteni ledönteni a korlátokat a nemek között, ezért

⁸⁷ Ricci kínai térképei, természettudományokkal kapcsolatos írásai és egyéb feljegyzései körül már 1608-ben került a Koreai-félszigetre is. (LEDYARD 1971, 103)

⁸⁸ Életéről bővebben LEDYARD 1971, 25-36.

⁸⁹ RHINOW 2013, 24-48

⁹⁰ NAHM 1988, 141

⁹¹ WILFRED 2014, 175.

főként a nők körében keltettek érdeklődést. Csoportos tevékenységeiken a nők és a férfiak lehettek egy légtérben, még ha idegenek is voltak egymás számára. Szemben a konfucianizmussal, ami csak a megfelelő étellel foglalkozik és nincsen halál utáni képe, a katolicizmus üdvözülést ígér. A keresztények megtagadták a konfuciánusoknál oly fontos ősök tiszteletét (szertartásokat, stb.), és a cölibátust szorgalmazták.

A 18. század végén alakult meg a „női hívők szervezete”, akinek az elnöke egy *yangban* származású nő, Kang Wansuk⁹² volt.⁹³

Kang Wansuk, keresztény nevén Kollumba,⁹⁴ valószínűleg 1761/62-ben született egy félig nemesi családban, felmenői között arisztokraták és ágyasok is voltak. Tudott olvasni, tanult és érdeklődő nő volt. Már 15 évesen hozzáadták egy özvegy férfihoz, akinek már volt egy fia. Majd Kollumba a férje családján keresztül találkozott a katolicizmussal, megtérése után mostohafiát, anyósát is megtérítette, majd saját szüleit, de a férjét nem tudta (el is vált tőle). 1791-ben volt egy incidens, amikor Yun Jichung⁹⁵ fiatal katolikus megtagadta a konfuciánus gyászszertartás elvégzését édesanyja halála után, és ezért rokonaival kivégezték. Innentől kezdődtek a katolikusok kivégzései, ekkor Kollumbát is bebörtönözték. Miután szabadon engedték, a családjával a fővárosba költözött, és egy kínai papot, Jacob Zhou atyát Koreába hívta, mert a koreai hívőknek nem volt vezetője és nem tudtak részt venni közösségi szertartásokon. Az atya 1775-ben érkezett a fővárosba, de bujtatni kellett, és hat éven keresztül rejtkezhelyéről végezte vallási tevékenységét. A kormány főleg a férfiak katolikus tevékenységére koncentráltak, egy nő szabadabban mozoghatott, ezért a házon kívül Kollumba végezte a feladatokat. A háza irodaként és templomként is szolgált, házvezetőnő, asszisztens, titkárnő és biztonsági felelős lett belőle. Sikeresen térített meg magasabb és alacsonyabb rendű nőket is. 1801-ben újabb letartóztatásokra került sor, Kollumbát is elvitték és megkínozták, de semmi információt nem tudtak meg tőle.⁹⁶ Hamarosan azonban 1801. július 3-án Zhou atyával és több követővel együtt mártírhalált⁹⁷ haltak.⁹⁸

Az ország vezetése tartott a kereszténység vitalitásától, amely egyre dinamikusabban terjedt az arisztokrata és az alacsonyabb rétegekben is. Attól féltek, hogy ez az új hit alámorossa a királyság konfuciánus alapjait.⁹⁹ Megkezdődött a század elejétől a katolikusok üldözése

⁹²姜完淑 강완숙.

⁹³ KIM 1977, 195-198.

⁹⁴ Melléklet 8. kép.

⁹⁵ Baker 2008, 67

⁹⁶ Jaehee Kim Wilder: Kollumba Kang Wansuk, Catholic Martyr (c. 1761-1801), Choson Korea weboldal.

⁹⁷殉教者 순교자 mártír, 주의를 위해 죽다 mártírhalált hal.

⁹⁸ PRATT - RUTT 2013, 198, életéről részletesen lásd még: Buswell 2006, 38-63.

⁹⁹ WILFRED 2014, 435.

(kivégzések 1815, 1827, 1839, 1946).¹⁰⁰ 1866-ban egy nagy katolikus mészárlás során több ezer hívő és pap vesztette életét, koreaiak és külföldiek egyaránt.¹⁰¹ Ilyen tragikus intézkedések után arra kényszerültek, hogy a tevékenységüket titokban folytassák. 1896-ban a katolicizmust betiltó törvényt is hoztak.¹⁰² Ugyanakkor az 1890-es években a katolikus papok már vidékre és Jejura is ellátogattak. Nyomdákat hoztak létre, és belekezdtek épületek létesítésébe. Ezek általában téglából épült, tekintélyes, szép külsejű, nyugatias épületek voltak.¹⁰³ Ma is látható példája ennek a gótikus stílusú Myeongdong Katedrális, amelynek terveit 1894-ben kezdték megalkotni, és 1898-ban fel is szentelték.¹⁰⁴

A koreaiak nemcsak a félszigeten belül, hanem külföldön is találkoztak a kereszténységgel. Például öt fiatal Mandzsúriában ismerkedett meg Ross skót presbiteriánussal,¹⁰⁵ aki már próbálta felvenni a kapcsolatot a mandzsú területeken élő koreaiakkal, de nem sok eredményt ért el. Viszont ezek a fiatalok, akik el akartak távolodni a konfucianizmustól, megkeresztelkedtek, koreai nyelvre tanították és segítették Rosst. Együtt dolgoztak a koreai nyelvű Biblián, amely hatalmas munkát jelentett, a fordításon kívül nyomtatással kapcsolatos feladatokat is el kellett végezni, de ők ehhez amatőrök voltak. Végül is 1882-ben kiadták Lukács és János evangéliumát, 1884-ben Lukács és Máté evangéliumát, 1885-ben többek között a Rómaiakhoz írt levelet és a Khorintiaiakhoz írt levelet, 1887-ben pedig az egész Újtestamentumot.¹⁰⁶ Ezen kívül Ross, anélkül, hogy járt volna Koreában, 1877-ben publikálta a *Corean-English Primert*, 1880-ban pedig a *Corea, Its History, Manners and Customs* c. könyvet.¹⁰⁷

Az 1876-os megnyitás után több csoport is lehetőséghez jutott, hogy saját elveit terjessze az eddig hermetikusan elzárt országban, így jutottak új szabadabb lehetőséghez a misszionáriusok is. (A világ különböző országaiból, például Amerikából, Kanadából, Angliából, Skóciából, Ausztráliából érkeztek.)¹⁰⁸ Eddig már más távol-keleti országokban is végeztek ilyen tevékenységet, de Koreában különösebb helyzettel találkoztak, viszont ebből kifolyólag jelenthetjük ki később azt is, hogy itt szorosabb a kötelék a kereszténység és a nők életének szabadabbá válása között. A későbbi feminista mozgalmak résztvevői is, kisebb-

¹⁰⁰ Melléklet 7. kép.

¹⁰¹ MOFFET 2014, 14. fejezet.

¹⁰² KIM 1977, 195-198.

¹⁰³ JOE 2000, 514-516.

¹⁰⁴ Myeongdong Cathedral weboldal.

¹⁰⁵ John Ross (1842-1915), kínai neve 罗约翰. Életéről és missziójáról bővebben CHANG 2008, 2-8.

¹⁰⁶ Melléklet 9. kép.

¹⁰⁷ JOE 2000, 520-522.

¹⁰⁸ JOE 2000, 525-529.

nagyobb mértékben kapcsolatban álltak a kereszténységgel. Az 1880-as évektől áramlottak be az új dolgok a félszigetre (ideológia, szokások, termékek, intézmények, stb.). Az értelmiségiek egy modern nemzetállamot próbáltak volna létrehozni, de közben az ország a szomszédok célpontjává vált és hamarosan áldozatul esett Japán imperializmusának.¹⁰⁹

A protestáns misszionáriusok¹¹⁰ valamivel tehát később érkeztek a félszigetre, mint a katolikusok, és az első benyomásaik nem voltak kifejezetten pozitívak. Szerintük „a tanult osztály jórészt átvette Kínából a konfucianizmust, de Korea igazi vallása a sámánizmus volt, szellemimádat, és alacsonyrendű népi babonák. Mióta a buddhizmust betiltották, az űrt többszörösen betöltötték ilyenekkel, bár ezek nem vallások. Kell egy vallás Koreának. Mi legyen az?” Ez a feltett kérdés vált gyakorlatilag a misszionáriusok szlogenévé. Többen úgy tekintették, pl. Appenzeller¹¹¹ is, hogy a buddhizmus már elhanyagolt, a konfucianizmus romba döntötte az országot, a sámánizmus viszont nem tudott elég erősen felemelkedni. A konfucianizmust ők nem is tekintették vallásnak, inkább etikának, amelyben komoly hiányosságok vannak az emberségesség, legalizmus,¹¹² morál tekintetében és degradálja a nőket.¹¹³

1884-re, amikor a protestáns misszionáriusok is egymás után kezdtek megjelenni az országban, a katolikusokat már száz éve üldözték. A protestánsok a katolikusok hibáiból tanulva kezdték meg a tevékenységüket. Ahogy azt már a katolikusoknál is említettem, a koreaiak először külföldön találkoztak misszionáriusokkal, ők keresztelték meg őket, cserébe pedig koreai nyelvet tanítottak nekik. Mire a protestantizmus a félszigetre érkezett, már nem volt teljesen ismeretlen a koreaiak számára, befogadóbban voltak vele szemben. Ezen kívül a misszionáriusok megtalálták annak a módját, hogyan fogadtassák el magukat még könnyebben.¹¹⁴

Külsőleg is igyekeztek beilleszkedni a távol-keleti környezetbe. Például az anglikánok először olyan stílusú templomokat építettek, amelyek a konfuciánus iskolákra hasonlítottak, ezekből néhány még ma is látható. Az első koreai művész, aki keresztény témájú képeket festett, Kim Haksu¹¹⁵ volt (bár már a 20. században). Például a Jézus Pilátus előtt c. festményének háttere egy hagyományos koreai udvarra emlékeztet, a bírák mind koreai

¹⁰⁹ CHOI 2009, 5-10.

¹¹⁰ Melléklet 10. kép.

¹¹¹ Henry Gerard Appenzeller (1858-1902) az első metodista misszionárius Koreában.

¹¹² A törvény és a rendeletek fontossága, politikai, társadalmi és oktatási reformok a központi hatalom érdekében. (NAHM 1988, 109)

¹¹³ OAK 2013, 15-20.

¹¹⁴ KIM 1977, 198-200.

¹¹⁵ 金學洙 김학수 1919-2009.

viselkedésben vannak, csak Jézus van fehér ruhában. A kép üzenete, hogy ugyan a kereszténység nem eredendően koreai, mégis otthonra talál a félszigeten.¹¹⁶

A misszionáriusok gyógyítói munkája

A lehetséges hívők elérésének egyik útja az orvoslás volt. Azzal, hogy ingyen orvosi ellátást biztosítottak, ki tudták kerülni a kormány tiltó törvényét. Dr. Horace Newton Allen például Myeongseong királyné unokaöccsét, Min Yeongikot ápolta három hónapon keresztül, cserébe pénzt és udvari gyógyítói címet kapott. Ő alapította az első kórházat, ez volt a Gwanghyewon.¹¹⁷ (Ez a mai Yonsei egyetem elődje.)¹¹⁸ Itt kezdődött meg a modern orvosi oktatás is Koreában. L. H. Severence adományának köszönhetően nyílt meg a Severence Hospital and Severence Medical School, amelyben 1908-ban diplomáztak az első koreai orvosok. Illetve ezen belül hozta létre 1906-ban Miss Esther L. Shields az első nővéri iskolát is.

1886-ban Dr. Mary Coutler megalapította a fővárosban az East Gate Women's Hospitalt, 1905-ben megkezdődött ezen belül is a nővérek képzése. Az itt tanuló lányok gyakran szegény származásúak voltak, viszont itt tudtak támaszkodni az iskola által nyújtott tananyagokra, ruhára, lakhelyre, stb.¹¹⁹

Keresztény oktatás

A gyógyításon kívül az oktatás volt a másik lehetőség, amin keresztül a misszionáriusok több embert értek. A misszionáriusok először bibliaórákat és bibliaiskolákat hoztak létre. Többnapos bibliaiskolát főleg télen és kora tavasszal tartottak, amikor kevés volt a munka. Ezen a 7-10 napos oktatáson főleg a Biblia megismertetésével foglalkoztak, de tartottak külön órákat tanulás-módszertan, higiénia és közegészségügy témában. Évente egy-két vendégelőadót is meghívtak. Hamarosan elkezdtek köziskolákat létesíteni, ahova fiúkat és lányokat is egyaránt fogadtak. A kereszténység, mint a nyugati kultúra közvetítője, nem rekesztette ki a tanulni vágyó lányokat – ugyan még mindig külön iskolába járt a két nem.

Kiemelkedő példa az Ewha Haktang (Körtevirág csarnok).¹²⁰ Mary F. Scranton¹²¹ misszionáriusként érkezett a félszigetre 1885. június 20-án (fiával, William B. Scranton

¹¹⁶ MILFRED 2014, 466.

¹¹⁷ 廣惠院 광혜원 1885. február 2-án, Szöulban, márciusban átnevezték 濟衆院 제중원 Jejungwon-ra. Melléklet 11. kép.

¹¹⁸ CLARK 1986, 6.

¹¹⁹ Hughes 2008, internetes forrás.

¹²⁰ Melléklet 13. kép.

¹²¹ Melléklet 12. kép.

orvossal, és egy időben Henry G. Appenzellerrel és a feleségével). A Koreában töltött idő alatt folyton kisebb-nagyobb nehézségekkel kellett megbirkóznia. Első benyomása a koreai települések láttán az volt, hogy az utcáik, tereik keskenyek, és rendesen kiépített áramhálózat hiányában általában sötétek. Scranton feltette magában, hogy ő „a sötét országban élő nőknek fényt hoz”. Külföldiként azonban nagyon oda kellett figyelni a misszionáriusoknak, hogy mit mondanak, tesznek. Olyan alapvető dolgok tekintetében ütköztek akadályokba, mint ételek, ruházkodás. Nehezen tudtak lisztet, burgonyát, nyugati viseletet szerezni, általában Japánból kellett hozatni. Gondjaik akadtak a pénzváltáskor is. A koreaiak nagyon előítéletesek voltak a nyugati emberekkel szemben. A társadalom nem fogadta be őket, ha az utcán látták őket sétálni, elfordultak előlük, a nők becsukták az ablakokat, a függöny mögé bújtak. A gyerekeket riogatták a nyugatiakkal kapcsolatos ijesztő mondásaikkal. Scranton, tekintve, hogy így misszionáriusi tevékenységét nem kezdhette el, a koreai nyelvet akarta elsajátítani, azonban sem megfelelő tanárt, sem tananyagot nem talált. Ez a nyelvi akadály szinte végig megmaradt, előfordult, hogy a később alapított iskolájában sem értették meg a diákjai. Ellenben a diákok a nyugati tanárok között hamarabb elsajátították az angol nyelvet, ami később nagy segítséget jelentett például a kórházak működtetésénél.¹²² Az Ewha-t Mary F. Scranton alapította 1886-ban, bár a kezdet nem volt zökkenőmentes, ugyanis nem volt diák az ingyenes oktatás, ruha- és étellellátás ellenére sem. Ez év májusában jelentkezett egy tisztviselő ágyasa, mert a királynő tolmácsa akart lenni. Ő három hónapot töltött csak az intézményben, de októbertől már négy, évvégére hét diák tanult (a tanulmányait közülük teljesen csak egy fejezte be, a legtöbbet férjhez menetel miatt léptek ki). 1899-re már 47, 1909-re 174 diák járt az Ewha-ba, először a közrendűek közül (hiszen a misszionáriusok nemcsak nemben, de társadalmi osztályhoz való tartozásban sem tettek különbséget), majd lassan a nemesi származásúak közül is. Az Ewha-ba csak lányok járhattak, de már itt megkezdődött a társadalmi osztályrendszer lebontása, hiszen származástól függetlenül, együtt tanultak. 1883-ban Mary F. Scranton megfogalmazta gondolatait az iskola működtetésével és jövőjével kapcsolatban. Szerinte nem szabad elvárniuk a lányoktól, hogy nyugatias gondolkodásra váltsanak, inkább arra kell nevelni őket, hogy jobb koreaiakká váljanak és büszkéek legyenek a nemzetükre.

1888-ban vasárnapi iskolát nyitottak meg az Ewha-n belül, amelyen figyelemre méltó volt a részvételi arány. Az Ewha-n végző lányok többsége aztán a többi tanulatlan koreai nő tanításával foglalkozott, vagy munkát vállalt, mint tanító, ápolónő, orvos, jogtanácsos,

¹²² LEE - LEE 2008, 36-43.

egészségügyi munkás, bába, házvezetőnő, jegyző vagy lelkész. 1897-ben a lányok indítványozták, hogy a kínai nyelv kerüljön vissza a tananyagukba (a fiúk az iskolákban továbbra is foglalkoztak a kínai klasszikusok tanulmányozásával, ezt irigyelték tőlük). 1897-ben bővítési munkálatokba kezdtek és 1901-re két új épület készült el.¹²³

Az Ewha példáján is látszik, hogy az első tanult női generáció a misszionáriusok munkájának köszönhető. A koreai nép azonban tartott attól, hogy majd elnyugatiasítják a koreai lányokat, akik így el fogják hanyagolni a hagyományaikat, már a női misszionáriusok láttán is felháborodtak, hiszen szerintük túlzott szabadságot élveztek és a munkájuk miatt elhanyagolták a családjukat. A konzervatív koreai nők ezzel egy időben elítélték a női misszionáriusok férjeit is, hiszen szerintük, ha a férfi hagyja, hogy a feleségét lássák, akkor nem is törődik vele igazán.¹²⁴

Természetesen további iskolákat is sorolhatunk. 1885-ben alapította Appenzeller a Paejae Haktangot¹²⁵ közrendű fiúk számára, Underwood Kyeongshin Hakkyo¹²⁶ néven szintén a fiúknak nyitott iskolát. 1887-ben Annie Ellers amerikai presbiteriánus ápolónő megnyitotta a tanulni vágyó lányok számára a Yeondong Haktangot, amely 1909-től Cheongshin Girls' School néven működött tovább.¹²⁷ A Changyanghoe nevű nőszervezet¹²⁸ 1898-ban alapított egy magániskolát. Ezt a Notice on the Establishment of a Girls' Schoolban tették közhírré, a társadalmi egyenlőségre való törekvés gondolatával és az oktatási lehetőségek keresésének szándékával együtt. Az ország vezetésének is benyújtottak egy kérelmet anyagi támogatásért, de a szervezet kapcsolata az Independence Clubbal¹²⁹ és a konzervatív vezetők gondolkodása miatt 1900 májusában elutasították.¹³⁰

A keresztény nőkép és a konfucianizmus bírálata

A koreaiak először a kereszténység által kerültek kapcsolatba a modernizáció kulcsfontosságú gondolataival, úgy, mint szabadság, emberi jogok, demokrácia és egyenlőség.¹³¹ A koreai

¹²³ Az iskola a mai napig Korea kiemelkedő egyetemei között szerepel, Ehwa Women's University néven.

¹²⁴ CHOI 2009, 14.

¹²⁵ 培材學堂 배재학당.

¹²⁶ 敬新學校 경신학교.

¹²⁷ NAHM 1988, 160-161.

¹²⁸ 찬양회 19. század végén alakult szervezet, akik a nők társadalmi státuszának javításának fáradoztak, hangot emeltek különösen a poligámia/ágyasok rendszere ellen. (HYEON 2004, 73)

¹²⁹ Olyan fiatalok alapították, akik az 1880-90-es években jártak külföldön például tanulás céljából és visszatértek Koreába. Egyik fő ügyüknek a nők oktatásának előremozdítását tartották. (KIM 1986, 80-82)

¹³⁰ NAHM 1988, 197-199.

¹³¹ MILFRED 2014, 308.

társadalmat eddig jellemezni lehetett olyan kulcsszavakkal, mint *namnyeo yubyeol*,¹³² azaz megkülönböztetés férfi és nő között, vagy *namjeon yeobi*,¹³³ jelentése a férfi megbecsülése és a nő semmibe vétele. Ezek is a koreai nők elnyomott, premodern státuszát tükrözték. Viszont már a koreai értelmiségiek is hangot emeltek a Kínától való függést a társadalmi és kulturális gyakorlatokban, beleértve a konfuciánus nemi ideológiát.¹³⁴

A misszionáriusoknak, ahhoz, hogy bármi változást is elérjenek, nem szabadott a hagyományos értékrendszerrel egyenesen szembe menniük. Tiszteletben tartották a koreai társadalom szabályait, de lassan új gondolkodásmódra próbálták serkenteni őket, ami főleg a férfi hívők esetében volt nehéz. Hamarosan a kereszténnyé vált háztartások elfogadták a férj és a feleség egyenlőségét, de ekkor ez még csekély arányt jelentett.¹³⁵ A nők valamilyen mértékű oktatását már láthattuk a konfucianizmusnál is, hiszen ők a következő generáció nevelői. Ez eddig azonban a felsőbb osztályokra korlátozódott, a kereszténység viszont az alsóbb osztályok oktatásába kezdett.¹³⁶

A misszionáriusok a nők helyzetére irányuló tevékenységükkel több szinten is eredményt értek el. Először is, keresztény háztartások jöttek létre, másodszor pedig növelték a nők részvételi lehetőségét a közéletben. Az amerikai misszionáriusok igyekeztek bátorítani a nőket, hogy vegyenek részt a modern oktatásban, sportban, vállaljanak munkát – ezek mind olyan tevékenységek, amelyek pár évtizeddel előbb elképzelhetetlenek voltak. Ugyanakkor a kereszténység a konfucianizmushoz hasonlóan úgy tartja, hogy „a nő legfontosabb helye mindig otthon lesz”. Itt jelennek meg a kezdetleges jelei a modern anyaság többértű és ütköző jelentéseinek. Mindenesetre, a kereszténység egyik fő gondolata az egyenlőség férfi és nő között (ennek ellenére a keresztény szervezetek vezetése is patriarchális szerkezetű, ahol a férfiak a vezetők, a nők pedig alacsonyabb szinten, kisebb szférában dolgoznak. Ahogy láthattuk, a misszionáriusok létesítenek iskolákat a lányoknak, hogy szabadulhassanak a konfuciánus kötöttségek alól, előremozdítva ezzel a női jogokat. Különösen a női misszionáriusok kommentálták a korábbi rendszert, de ezek a kritikák nem feminista indíttatásból fakadtak. Tevékenységükkel megmutatták, hogyan valósul meg az, amikor „nők tevékenykednek a nőként”.¹³⁷

¹³² 男女有別 남녀유별.

¹³³ 男尊女卑 남전여비.

¹³⁴ CHOI 2009, 13-14.

¹³⁵ KIM 1977, 210-212.

¹³⁶ KIM 1977, 201-210.

¹³⁷ CHOI 2009, 2-3 és 13-14.

Hamarosan a sajtóban és az irodalomban is megjelent a gondolat, hogy a nők nem csak a háztartásba valók. 1896-ban alapították a *Tongnip sinmunt*, amit angol és koreai nyelven háromhetente is kiadtak. Belföldi és külföldi hírek tudósításával és új ismeretek, perspektívák megismertetésével foglalkozott. Többször megjelentek benne a nők elnyomott helyzetével kapcsolatos megállapítások és kritikák. A tanulástól való eltiltás, a túl korai házasság, a poligámia, a fiúpreferencia mind ahhoz vezettek, hogy a nők elvesztették méltóságukat, szabadságukat és társadalmi részvételüket.¹³⁸ Például:

„A nők nem alárendeltek a férfiaknak. A férfiak olyan civilizálatlanok, hogy nem bánnak jól a nőkkel, emberségesség hiányában, vagy csak úgy. Nem a primitívség jele-e, hogy fizikai fölényükből kifolyólag elnyomják a nőket?”¹³⁹

Vagy:

„Ami Koreának a legsürgősebb, hogy most úgy taníttassa a lányokat, mint a fiúkat. De a lányok Koreában mindig el vannak felejtve, és ez olyan, mintha elhanyagolnák a fele lakosságot. Valóban nagy kár így elpazarolni az elérhető emberi erőforrások felét...”¹⁴⁰

További lapokban is találhatunk ezzel kapcsolatos gondolatokat. Például a *Geuriseudo sinmun*¹⁴¹ 1901. február 28-ai számában volt olvasható egy Oktatás a nők számára c. cikkben:

„Ha szeretnék civilizálni az országunkat, a koreai férfiaknak tisztelni kellene a nőket, és minden olyan abszurd magatartás kerülni, amely elnyomná őket.”¹⁴²

Mun Kyeongho koreai evangelista A kívül-belül szabály szokása c. cikke a *Sinhak weolbo*¹⁴³ 1903-as hetedik számában a következő mondatot tartalmazza:

„Mi keresztény férfiak szeretni és védeni fogjuk a feleségeinket, akiket Isten választott számunkra, és szabadságot adunk nekik.”¹⁴⁴

Ez a két idézet is tükrözi a koreai nők helyzetével kapcsolatos véleményeket, ugyanakkor még ez is messze áll attól, hogy a nőt független emberi lénynek ismerjék el. A konfucianizmus és a

¹³⁸ CHOI 2013, 35.

¹³⁹ KIM 1977, 214.

¹⁴⁰ KIM 1977, 215.

¹⁴¹ 그리스도 신문, kiadója 韓國教會史文獻研究院, egyik közreműködője volt pl. Horace G. Underwood.

¹⁴² CHOI 2007, 416.

¹⁴³ 실학월보 keresztény havilap, 1900 és 1904 között, valamint 1907 és 1910 között adták ki.

¹⁴⁴ CHOI 2007, 415.

Donghak¹⁴⁵ szerint „a férj gyengéden bánik a feleségével, a feleség pedig követi őt”. Azaz ideálisan a férfi odaadóan bánik a feleségével és a gyerekeivel (felmerülhet bennünk a kérdés, hogy hogyan összeegyeztethető ez a poligámiával, a bezártsággal és az elszökött feleségekkel), és cserébe a feleség megteremti a családi békét, amelyben a férfi irányíthat. A kereszténység valamilyen mértékben másként gondolkozik erről, bár lelhetünk hasonlóságra. Szerintük a nőknek Isten teremtményeiként egyenrangúnak kellene lenniük, de mint gyengébbik nem, meg kell őket védeni, úgyhogy a biztos családi közegben jobb nekik maradni, bölcsességükkel és áldozatukkal így előre mozdítják a nemzetet.¹⁴⁶ Bár kitérnek a túlerős, független nő problémájára, hamarosan a koreai értelmiségiek is belátják, hogy a nők oktatása szükséges az előrehaladáshoz.¹⁴⁷

Jeondo buin¹⁴⁸

Eredetileg olyan „keresztény nő, aki a keresztény irodalom terjesztésével¹⁴⁹ és bibliai útmutatással foglalkozik”, azonban egy idő után el kezdtek főleg női misszionáriusokkal együtt dolgozni. Így már „külföldi anyagi támogatást élvez, egy külföldi nő személyes segítsége és az ő felügyelete alatt tevékenykedik.”¹⁵⁰ Tehát alapvetően azokat a keresztény nőket nevezzük *bible woman*-nek,¹⁵¹ akik fordító és tolmácsként dolgoznak egy misszionárius mellett, és házi látogatásokra kísérik őt. Koreában különösen fontos tényezőnek számítottak a misszionáriusok munkájában. (Kínában már korábban megkezdődött a *bible woman* képzése és alkalmazás Miss Mary S. Davidson által mandzsu területeken, Koreával kapcsolatban azonban csak 1892-től kezdődően kerülnek megemléítésre a forrásokban. Számuk látványosan csökken az 1920-as évektől, valószínűleg maguknak a templomoknak és templomi közösségeknek a megerősödése miatt már kevésbé volt szükség rájuk.)¹⁵²

Egy ilyen nő ismerte egy koreai nő életét, annak viszontagságait, könnyebben tudott hozzá közelíteni. Mivel elvárás volt, hogy írástudó legyen, példát is mutatott ezzel a többi nőtársának. Nemcsak elhivatott keresztények voltak, de megadatott nekik a lehetőség, hogy tanulmányaik után dolgozzanak és jövedelmet szerezzenek, ami szintén kivételesnek

¹⁴⁵ 東學 동학 jelentése Keleti tanulmányok, 1860-ban induló neo-konfuciánus mozgalom. a konfuciánus tanítások újjáélesztése.

¹⁴⁶ CHOI 2009, 36-37.

¹⁴⁷ KIM 1977, 213.

¹⁴⁸ 권도부인. Melléklet 14. kép.

¹⁴⁹ 1920 előtt a nők főleg keresztény iratok eladásával tudtak foglalkozni, őket kweonso buinnak (勸書人 권서부인) vagy maeseoinnak (賣書人 매서인) nevezték. (Christian Today weboldal)

¹⁵⁰ CHOI 2009, 65-66.

¹⁵¹ Magyar szakkifejezés hiányában, a dolgozatban innentől vagy az angol *bible woman/women*, vagy a koreai *jeondo buin* terminológiát használom.

¹⁵² CHANG 2008, 11. internetes forrás.

számított.¹⁵³ Minél több oktatásban részesültek, annál jobban nőttek velük szemben az elvárások. Nem szabadott, hogy otthoni teendőik legyenek, hiszen képesnek kellett lenniük minden idejüket és energiájukat az Úr munkájára áldozni. Előnyben részesítették az özvegyeket. Olyan nőket vártak, akiket az életük viszontagsága sodort a kereszténység felé, így hisznek az üdvözülésben és abban, hogy nem világi javak elnyerése érdekében kell a Mestert követni. Más-más okból kifolyólag csatlakoztak a gyülekezetekhez, de valamilyen élettapasztalattal mind rendelkeztek: anyagi terhek, hűtlen férj, a férj családjának elviselhetetlensége, gyógyíthatatlan betegség, meddőség, stb.¹⁵⁴ Sokan közülük korábban sámán vagy *gisaeng* volt, tehát eddig valamilyen mértékben alacsonyabb rendűnek tekintette őket a társadalom, de így nemcsak hívóként, hanem dolgozóként is be tudtak illeszkedni egy közösségbe.¹⁵⁵ Egyre nőtt is irántuk az igény a különböző felekezeteknél. 1912-ben a metodistáknál 17 fő dolgozott *bible woman*-ként, öt év alatt ez a létszám 85-re nőtt. A presbiteriánusoknál 1907-ben 39 fő dolgozott, ez 1919-re 114-főre duzzadt. Egy idő után szisztematikusabbá vált az ő képzésük is. 1904 után nemcsak vallásos szövegeket kellett megismerniük, hanem gyakorlati oktatásban is részesültek olyan tárgyakból, mint a matematika, írás, higiénia, pszichológia, főzés, betegápolás, tanulásmódszertan, óratervezés, stb. Akik egy ilyen képzést elvégeztek, írásos dokumentumot, egyfajta bizonyítványt kaptak róla, amelyet ők maguk nagyra becsültek. Ennek megszerzése után elkezdhatték feladataikat. A Biblia oktatásán kívül kisebb női csoportok koordinátoraivá váltak, pl. gyülekezeti eseményekkor. Sokat kellett utazniuk, vidéki falvakat látogatniuk.¹⁵⁶ Cutler így ír egy *bible woman* tevékenységéről:

„A legfontosabb feladata a kórházunkban és a gyógyszerertárunkban ismeretlen maradna, ha nem beszélnék arról, mit tesz Mrs. Mary Whang, a mi bible woman-ünk és főnövérünk. Ápolónőként megméri a kórházi betegek lázát és feljegyzi azokat, ellátja őket gyógyszerrel és beköti a sebeiket. Bible woman-ként napi reggeli imát tart és felolvas a Bibliából a kórházi segítőknek és a betegeknek. Minden délben a gyógyszerertár várójába megy, hogy imádkozzon és felolvasson azoknak, akik gyógyszerért jöttek. 1786 ember zsúfolódott be abba a terembe, ahol a vasárnap délutáni áhítatot tartotta... Mrs. Whang nem korlátozza

¹⁵³ MILFRED 2014, 309

¹⁵⁴ CHOI 2009, 66-69

¹⁵⁵ LEWIS 2004, 147.

¹⁵⁶ CHOI 2009, 66-69

keresztény munkáját órákra, és nem hagy ki egyetlen lehetőséget sem, hogy személyes munkát végezzen a betegek és látogatók irányába.”¹⁵⁷

Az idézet is mutatja, hogy mennyi területen nyújtott segítséget egy igazi *jeondo buin*. Itt főleg a kórházi munkáját és a mellette végzett vallásos segítségnyújtást hangsúlyozzák, de egy *jeondo buin* ezen kívül gyászoló családokat és otthonfekvő betegeket látogatott, lelkes hiányában ellátta annak feladatai, segédkezhetett a misék lebonyolításában, egyházi vagy vasárnapi iskolában tanítottak, az egyházi alapítású iskolák kollégiumaiban nevelőnők voltak, és egyszerű tanácsokkal látták el a nőket a háztartásvezetéssel kapcsolatban. Fő céljukon, a Biblia megismertetésén kívül tehát gyakorlati módon is a nőtársaik segítségére voltak, segítettek javítani a háztartások higiéniai állapotán és javulást értek el a csecsemőgondozásban.¹⁵⁸

A misszionáriusok nagyra értékelték ezeknek a koreai nőknek a munkáját. Előfordult, hogy missziós tevékenységükhöz elengedhetetlen segítséget nyújtottak. Ahogy azt a nyugati látogatók leírásában is láthatjuk,¹⁵⁹ egy külföldi nem igazán tudott kapcsolatba lépni egy koreai nővel. Egyik oka ennek a *naeoebeop*, vagyis az, hogy a nők egy otthon épületegyüttesének legbelső lakrészében élt, elvágva a társadalomtól. Egy külföldi koreai kísérő hiányában gyakran be sem léphetett egy hagyományos koreai otthonba. Ezért az ilyen *anbangban* élő nőkkel általában a *jeondo buin* találkozott. A misszionáriusok többen is próbálták elsajátítani a koreai nyelvet, de akkor is nélkülözhetetlen volt a *jeondo buin* tolmácsolása, hogy a kulturális tabukat kikerülje és a nyelv apró sajátosságait megfelelően használja, így a kulturális tolmácsolás révén nem követtek el nagy erkölcsi vagy udvariassági hibát.¹⁶⁰

A nőtársaiként tett kiemelkedő tevékenységen keresztül a *bible woman* munkája az önmegvalósítás lehetőségét is magában hordozta. Ha összehasonlítjuk egy *mudanggal*,¹⁶¹ sok hasonló dologra lehetünk figyelmesek. A *mudang* is a közösség érdekében tevékenykedő személy, többek között gyógyítóként és tanácsadóként, szertartásaival igyekszik távol tartani a rossz dolgokat, például betegségeket, katasztrófákat.¹⁶² A férfiak főleg a Joseon-időszak második felében minden osztályban a konfucianizmus felé fordultak, a nők azonban a sámánoktól kértek segítséget a nagy gondokban (gyermektelenség, fiatal megözvegyülés,

¹⁵⁷ CHOI 2009, 68

¹⁵⁸ STRAWN 2012, 118-120.

¹⁵⁹ 4. számú melléklet.

¹⁶⁰ STRAWN 2012, 119-120.

¹⁶¹ 巫 母, általában sámánasszonyt jelent.

¹⁶² HOGARTH 2002, 159-173

gyerek elvesztése, nevelési problémák, stb.)¹⁶³ Mivel ezzel a sámánasszony pénzt keres, nem függ egy férfitől, önállóan, gazdaságilag függetlenül tud élni. A kereszténység bemutatásakor sok helyen előfordul a keresztény szelleműzés is, amit sok esetben a *jeondo buinok* végeztek, bár nem sámánisztikus szertartással, hanem imával.¹⁶⁴ A *mudang*hoz hasonlóan a hagyományaihoz ragaszkodó koreai társadalom nagy része nem fogadta el a *jeondo buint*, mint független nőt, hiszen ezzel szembe ment a konfuciánus elvárásokkal, nem tett eleget anyai, hitvesi kötelességeinek. A közösség érdekében feladták a családi életet, amit a társadalom önzőségnek tekintett. Akár az utcán sétálva, nyíltan is sok kritika, atrocitás érte őket. Könnyen észrevehetőek voltak, mert másként öltöztek, és szabadon jártak az utcán. A média fejlődésével a különféle cikkekben gyorsan terjed a hírük. Ahogy a kereszténység bekerülése, elterjedése is, a *bible woman* tevékenysége is arra bizonyíték, hogy a koreai kereszténység népszerűvé válása nemcsak külföldi missziók eredménye, hanem belső, helyi forrása is van.¹⁶⁵

¹⁶³ WALRAVEN 2007, 306-324

¹⁶⁴ Bővebben OAK 2013, 172-187.

¹⁶⁵ STRAWN 2012, 126-141.

V. Konklúzió

Korea történelmében a 18. század második fele egy különösen nehéz időszak volt mind a koreai társadalom, mind az oda érkező keresztények számára. Az ország dinamikus változásokon ment keresztül, a nyugati hatalmakkal való kapcsolatok és azok nyomása miatt, illetve már előttük lebegett a megszállás és a dinasztiaaváltás valószínűsége. A félszigetre érkező misszionáriusoknak ezért is különösen óvatosnak kellett lenni.¹⁶⁶

A világszerte egyedinek tartott koreai kereszténység azonban már akkor sem volt elhanyagolható jelentőségű. Elveikkel, intézményeikkel és az általuk teremtett lehetőségekkel új utat nyitottak meg a koreai társadalom, főleg a nők számára - bár ez természetesen nem érvényes a teljes országra. Ami viszont vitathatatlan, hogy a misszionáriusok és a már kereszténnyé vált koreaiak tevékenysége elősegítette Korea modernizációjának lassú megkezdődését. Elhozták a félszigetre (1) az egyenlőség új koncepcióját, (2) az emberi jogok és a szabadság gondolatát, (3) bemutatták, hogy lehetséges a férfiak és a nők együttműködése, például vallási tevékenységekben, (4) csoporttevékenységeket kezdeményeztek, (5) modern iskolákat létesítettek, (6) a keresztény himnuszok, dalok és a nyugati hangszerek modernizálták a koreaiak gondolkodását a zenéről. Talán a legjelentősebben kiemelhető eredményük az írástudatlanság lecsökkentése volt.¹⁶⁷ A 20. század elején már nemcsak misszionáriusok által alapított, hanem a kormány által létesített vagy nem vallásos magániskolák száma is kezdett gyarapodni. 1905 és 1910 között 96 magán lányiskola nyitotta meg kapuit, és 1908-ban a kormány megalapította a Hanseong Yeojakodeunghakkyot (Hanseong Lány Középiskola).¹⁶⁸

A „felvilágosult” keresztény nyugatiakon kívül a Nyugaton már járt és onnan visszatért koreaiak is látták a különbséget és belátták, hogy változtatni kell. A dolgozatban több folyóiratból idéztem ilyen gondolatokat. A *Tongnip Sinmun* az Independence Club folyóirata volt. 1896. április 21-én ezt írták a nők oktatásáról:

„Nők, vegyétek tudomásul, amint fokozatosan tudás birtokába juttok, tudassátok ezekkel az ésszerűtlen férfiakkal, hogy nektek is vannak jogaitok, mint a férfiaknak, és hogy el

¹⁶⁶ JOE 2000, 530-531

¹⁶⁷ NAHM 1988, 162-163.

¹⁶⁸ HYEON 2004, 35.

tudtok bánni az elnyomással. Nők, próbáljatok meg több tudást megszerezni, mint amennyi a férfiaknak van... És keressétek a jogaitokat...”¹⁶⁹

A 19. század legvégétől hasonlóképpen megjelentek a nőszervezetek.¹⁷⁰ A politikában való első komolyabb „részvételüket” jelentette az 1907-es mozgalom. (Később sokan, diáklányok is részt vettek az 1919. március 3-ai mozgalomban is.)¹⁷¹

A kereszténység eredetileg hivatalosan és valójában is elzárkózott a politikától, azonban főleg a 20. század elejétől alakultak a közösségekben, vagy azokkal kapcsolatban levő csoportosulások, reformmozgalmak indultak.

A 20. század elejétől kezdve már részletesen lehetne vizsgálni a lányiskolák történetét, a nők mozgalmait, a feminista mozgalmakat, a nőirodalmat, a nőknek szóló folyóiratokat, stb. Ezek jelenléte is mind azt tükrözi, hogy a nők lassan kezdtek teret nyerni a saját társadalmukban, részt vettek bizonyos mértékben a politikában, aktívak voltak az irodalomban, és gazdasági tevékenységet is folytattak.

A téma számos további kutatási lehetőséget rejt magában, a nők életvitelének változásától kezdve a nők politikában való részvételén keresztül a keresztény közösségen belül tevékenykedő nőig. Érdekes lehet továbbá megvizsgálni a nők társadalmi helyzetének változását a 20. század során, esetleg egészen máig.

Az általam választott téma kifejtésében igyekeztem a Joseon-időszak utolsó évtizedeiben élő nők életvitelét bemutatni, főleg az életüket meghatározó konfuciánus elvek bemutatásával, továbbá áttekintettem, hogy az első Koreába került nyugati embereknek milyen volt az első benyomása a koreai nőkről és a koreaiak vallásos életéről. Szerencsére ilyen tekintetben elég gazdag elérhető forrás van, amely ezeken a témákon kívül is sok érdekességet foglal magába. Bemutattam a kereszténység, a katolicizmus és a protestantizmus bekerülését Koreába, de a teljes folyamat részleteibe nem kívántam belemenni. Erre is állnak rendelkezésre a koreai kereszténység történetét áttekintő művek. A koreai misszionáriusok három fő vonalon folytattak tevékenységet, hogy minél több potenciális hívőt elérjenek, ezek a térítés, oktatás és gyógyítás. Ezen belül főleg az oktatás, azon belül pedig a lányiskolákról írtam kiemelten. Fontosnak tartottam kitérni a *bible woman*-ekre, hiszen ők egy teljesen újszerű lehetséges életvitelt folytató koreai nők voltak. A társadalom ugyan nem fogadta el őket, de ők voltak az első modern független nők.

¹⁶⁹ KIM 1986, 80-81.

¹⁷⁰ Bővebben lásd CHOI 1986, 103-126.

¹⁷¹ HYEON 2004, 36-38.

A különböző pontokban további pontosítások lehetnek szükségesek, bár sok közülük külön dolgozat és előadás témáját képezhetné, ezért igyekeztem a nőkkel, azok szerepeivel és azok oktatásával kapcsolatos fő információt összegyűjteni a 19. század közepének időszakától a 20. század első éveig. A szigorúan meghatározott konfuciánus életvitel, a fizikai elválasztottság ebben az időszakban kezdett lazulni, ugyan nem kizárólag a koreai misszionáriusok tevékenységének hatására, de eredményeik közül több még ma is megtalálható a félszigeten, példa az Ewha ma is Korea egyik legpresztízsebb egyeteme.

Saját tapasztalatom szerint a kereszténység ma is nagy erős képvisel a koreai társadalomban, ugyanakkor a konfucianizmus sem tűnt el teljesen.¹⁷² Szinte láthatatlan, de a koreaiak mindennapjaiban mégis könnyen fellelhető. A női és férfi egyenjogúság ugyan törvénybe van már foglalva, de véleményem szerint a mindennapokban még nem valósult meg maradéktalanul. Mindenesetre ma már a koreai nők szabadon tanulhatnak, írhatnak, házasodhatnak, dönthetnek, és függetlenek lehetnek.

Lezárás dátuma: 2015.01.02.

¹⁷² Melléklet 15. kép.

VI. Irodalomjegyzék

BAKER, Don: *Korean Spirituality*. University of Hawaii Press. Honolulu. 2008.

BARÁTHOSI Balogh Benedek: *Korea, a hajnalpír országa*. Szerzői kiadás. Budapest, 1929.

BUSWELL, Robert E. Jr, - Lee, Timothy S. (eds.): *Christianity in Korea*. University of Hawaii Press. Honolulu. 2006.

BUSWELL, Robert E. Jr. (ed.): *Religions of Korea in Practice*. Princeton University Press. 2007.

CARLES, W. R.: *Life in Corea*. MacMillan and Co. London. 1888.

CLARK, D. N. 1986: *Christianity in Modern Korea*. University Press of Amerika.

CHOI, Hyaeweol: "A New Moral Order: Gender Equality in Korean Christianity" In BUSWELL, Robert E. Jr. (ed.): *Religions of Korea in Practice*. Princeton University Press. 2007. 409-420.

CHOI, Hyaeweol: *Gender and Mission Encounters in Korea. New Women, Old ways*. Seoul-California Series in Korean Studies, Volume 1. University of California Press. 2009.

CHOI, Sook-kyung: "Formation of Women's Movement in Korea: from the Enlightenment Period to 1910" In CHUNG Sei-wha (ed.): *Challenges for Women. Women's Studies in Korea*. Ewha Womans University Press. 1986.103-126.

CHUNG, Dai-hyun: „Women's Liberation and the Korean Ordinary Language" In CHUNG Sei-wha (ed.): *Challenges for Women. Women's Studies in Korea*. Ewha Womans University Press. 1986. 127-149.

CHUNG, Sei-wha (ed.): *Challenges for Women. Women's Studies in Korea*. Ewha Womans University Press. 1986.

CSOMA Mózes: „Baráthosi Balogh Benedek a Koreai-félszigetről" In *Távol-Keleti Tanulmányok* 2009/1. ELTE Távol-Keleti Intézet. 111-124.

CSOMA Mózes: *Korea. Egy nemzet, két ország – A közös gyökerektől*. Napvilág Kiadó. Budapest. 2013.

DEUCHLER, Martina: *The Confucian Transformation of Korea: A Study of Society and Ideology*. Harvard University Asia Center. 1992.

DEUCHLER, Martina: „Propagating Female Virtues in Chosŏn Korea” In KO, Dorothy; HABOUSH, Jahyung Kim; PIGGOT, Joan R. (eds.): *Women and Confucian Cultures in Premodern China, Korea and Japan*. University of California Press. Berkeley. 2003. 142-169.

GRIFFIS, William Elliot: *Corea, the Hermit Nation*. W. H. Allen & Co. London. 1882.

GRIFFIS, William Elliot: *Corea, Without and Within: Chapters on Korean History, Manners, Religion with Hendrik Hamel's Narrative of Captivity and Travels in Corea, Annotated*. Presbyterian Board of Publication. Philadelphia. 1885.

현 테레사: *번역과 창작 : 한국 근대 여성 작가들 중심으로*. Ewha Womans University Press. Seoul. 2004.

Hyeon Teresa: Beonyeokgwa changjak: hanguk keundae yeoseong jakkareul jungsimeuro. (Fordítás és fogalmazás, középpontban a modern koreai írónőkkel)

HOGARTH, H. Kim: *Syncretism of Buddhism and Shamanism in Korea*. Korean Studies Series No. 21. Jimoondang Publishing Company. 2002.

JOE, Wanne J.: *A Cultural History of Modern Korea*. Hollym, Seoul. 2000.

KIM, Kichung: „Hŏ Nansŏrhŏn and „Shakespeare's Sister”” In KIM-RENAND, Young-key (ed.): *Creative Women of Korea: The Fifteenth Through the Twenties Century*. M. E. Sharpe. 2004.

KIM, Youngmi: „Neo-Confucianism as Free-floating Resource” In KIM, Youngmi – PETTID, Michael J. (eds.): *Women and Confucianism in Choson Korea: New Perspectives*. State University of New York. 2011. 71-89.

KIM, Yung-Chung: *Women of Korea. A History from Ancient Times to 1945*. Ewha Women's University Press. Seoul. 1977.

KIM, Yung-Chung: „Women's Movement in Modern Korea” In CHUNG, Sei-wha (ed.): *Challenges for Women. Women's Studies in Korea*. Ewha Womans University Press. 1986.75-102.

KO, Dorothy; HABOUSH, Jahyung Kim; PIGGOT, Joan R. (eds.): *Women and Confucian Cultures in Premodern China, Korea and Japan*. University of California Press. Berkeley. 2003.

KOH, Byong-ik: „Confucianism in Contemporary Korea In TU, Wei-Ming (ed.): *Confucian Traditions in East Asian Modernity. Moral Education and Economic Culture in Japan and the Four Mini-Dragons*. Harvard University Press. Cambridge. 1997. 191-201.

LEDYARD, Gari: *The Dutch Come to Korea*. Royal Asiatic Society & Taewon Publishing Company. Seoul. 1971.

이배용 - 이현진: *스크랜튼: 한국 근대 여성 교육의 등불을 밝히다*. Ewha Womans University Press. Seoul. 2008.

Lee Baeyong, Lee Hyeonjin: Scranton: Hanguk keundae yeoseong kyoyukui deungbureul palkhida. (Scranton: Fényt hoz a modern koreai nők oktatásába)

LEE, Hai-Soon: „Representation of Females in Twelfth-Century Korean Historiography” In KO, Dorothy; HABOUSH, Jahyung Kim; PIGGOT, Joan R. (eds.): *Women and Confucian Cultures in Premodern China, Korea and Japan*. University of California Press. Berkeley. 2003. 75-96.

LEWIS, Rebecca: „Underground Church Movements: The Surprising Role of Women’s Networks” *International Journal of Frontier Missions*. 21:4 Winter. 2004. 145-150.

MOFFET, Samuel Hugh: *A History of Christianity in Asia, Vol II: 1500-1900*. Orbis Books. 2014.

NAHM, Andrew C.: *Korea – Tradition & Transformation*. Hollym. Seoul. 1988.

OAK, Seungdeok: *The Making of Korean Christianity – Protestant Encounters with Korean Religions (1876-1915)*. Baylor University Press. 2013.

OLSEN, Kirstin: *The Chronology of Women’s History*. Greenwood Publishing Group. 1994.

PALMER, Spencer J.: *Korea and Christianity*. Hollym. Seoul. 1967.

PRATT, Keith – RUTT, Richard: *Korea: A Historical and Cultural Dictionary*. Routledge. 2013.

RHINOW, Malter: *Eine kurze koreanische Kirchengeschichte bis 1910*. LIT Verlag Münster. 2013.

신형식, 이배용: *한국사 의 새로운 이해*. Ewha Womans University Press. Seoul. 1997.
Shin Hyeongsik, Lee Baeyeong: *Hangugsa ui saeroun ihae* (A koreai történelem új értelmezése)

SOH, Chung-Hee: *The Chosen Women in Korean Politics*. Praeger. New York. 1991.

손인수: „신사임당과 율곡의 교육윤리관” (사)율곡연구원(구 사단법인 율곡학회),
<율곡사상연구> Vol.3 No.0 (1997), 325-345.

Son Insu: *Sinsaimdangwa Yulgok ui kyoyukyunrigwan*. (Sin Saimdang és Yulgok nevelési erkölcsi)

STRAWN, Lee-Ellen R. R.: *Korean Bible Women 1888 to 1930: Effecting Change for Women from the Anbang to the Public Square*. Dissertation. The Graduate School of Yonsei University. 2010. Dec.

TU, Wei-Ming (ed.): *Confucian Traditions in East Asian Modernity. Moral Education and Economic Culture in Japan and the Four Mini-Dragons*. Harvard University Press. Cambridge. 1997.

UDEN, Martin: *Times Past in Korea: An Illustrated Collection of Encounters, Customs and Daily Life Recorded by Foreign Visitors*. Routledge. 2008.

WALRAVEN, B.: “Shamans, the Family and Women”: BUSWELL Jr., R. E.: *Religions of Korea in Practice*. Princeton University Press. 2007. 306-324

WILFRED, Felix: *The Oxford Handbook of Christianity in Asia*. Oxford University Press. 2014.

YI, Söngmi: „Sin Saimdang: The Foremost Woman Painter of the Chosön Dynasty” In KIM-RENAND, Young-key (ed.): *Creative Women of Korea: The Fifteenth Through the Twenties Century*. M. E. Sharpe. 2004.

Internetes források

Brendan Hughes: *A Mission of Education and Creation: The Work of Christian Missionaries in Korea from 1882 Through 1910*.

<http://castle.eiu.edu/~historia/archives/2009/Historia2009Hughes.pdf> (2014.11.19.)

Choi Jin-young: Hŏ Nansŏrhŏn, Poet (1563-1589)

<http://chosonkorea.org/index.php/people/women/ho-nansorhon> (2014.11.16.)

Christine Sungjin Chang: John Ross and Bible women in the early Protestant mission of northern Korea and Eastern China. Rethinking Mission March 2008.

[http://www.rethinkingmission.org.uk/pdfs/Rossandbiblewomen%20\(2\).pdf](http://www.rethinkingmission.org.uk/pdfs/Rossandbiblewomen%20(2).pdf) (2014.11.19.)

History of Severance Medical School

<http://www.yonsei.ac.kr/eng/about/history/chronicle/index.asp> (2014.11.19.)

Hŏ Nansŏrhŏn, The Politics of Gender and Place in the Anthologizing of a Chosŏn Woman Poet.

<http://www.columbia.edu/~sek2114/content/essay1.html> (2014.11.16.)

Jaehee Kim Wilder: Kollumba Kang Wansuk, Catholic Martyr (c. 1761-1801)

<http://chosonkorea.org/index.php/people/women/kollumba-kang-wansuk-catholic-martyr>
(2014.11.15.)

Jessie G. Lutz: The Legacy of Karl Friedrich August Gützlaff.

<http://www.bu.edu/missiology/missionary-biography/g-h/gutzlaff-karl-friedrich-august-1803-1851/> (2014.11.19.)

김규진: 초기부흥운동의 한국교회영적각성. 2003.10.07.

<http://www.christiantoday.co.kr/view.htm?id=137796> (2014.11.19.)

Mark Peterson: Shin Saimdang, Mother, Poet and Artist (1504-1551)

<http://chosonkorea.org/index.php/people/women/shin-saimdang-and-her-paintings>
(2014.11.16.)

명동성당의 역사 Myeongdong seongdang ui yeoksa (A Myeongdong Katedrális története)

http://www.mdsd.or.kr/parish/md_history.asp (2014.11.19.)

Salát Gergely: Női szerepek a konfuciánus világképben

<http://terebess.hu/keletkultinfo/salat4.html> (2014.11.20.)

William Richard Carles and Korea

<http://hompi.sogang.ac.kr/anthony/Carles/WilliamRichardCarles.html> (2014.11.19.)